

positie, maar niet ieder op dezelfde manier. Want terwijl de geest bij gemoedsrust en standvastigheid als het ware in balans is, drijven de hartstochten hem uit dit evenwicht door hem ofwel overmoedig ofwel neerslachtig te maken. Maar de zogenaamde voorspoed en de overmoed laat ik hier buiten beschouwing (want dat is jouw kwaal niet), maar ik kom nu te spreken over de zogenaamde tegenspoed, die uit twee categorieën bestaat: tegenspoed van algemene en van persoonlijke aard. Met algemene tegenspoed bedoel ik ellende die op een en hetzelfde moment veel mensen raakt; persoonlijke ellende treft een mens individueel. Tot de eerste categorie reken ik oorlog, pestepidemie, hongersnood, dictatuur, massamoord en meer van dergelijke collectieve rampen. Tot de tweede categorie behoren verdriet, armoede, schande, dood en iedere privé-zaak die een individu aangaat. Ik heb reden om dit onderscheid te maken, want onze rouw en verdere reactie bij een nationale ramp, bij deportatie en vernietiging van veel slachtoffers zijn toch anders dan wanneer de rampspoed alleen onze eigen persoon treft. In beide gevallen zijn er diverse andere traumatische gevolgen, maar in het eerste geval zijn zij, als ik mij niet vergis, ernstiger, en hoe dan ook langduriger. De meesten van ons zijn niet tegen calamiteiten bestand, ofwel omdat zij ons in een stortvloed en en masse overvallen en ons als het ware in gesloten gelederen ondanks ons verzet overstelpen, of eerder nog omdat zij op slinkse manier zich van ons meester maken en wij het verlies van onze geestelijke gezondheid dikwijls niet bemerken en beseffen. Wie aan een persoonlijk verdriet toegeeft, moet zijn ontarding en zwakte bekennen, te meer wanneer hij zich niet betert (welk verweer kan hij voeren?), maar wie voor algemene ellende zwicht, geeft vaak zijn ontarding en ontoring niet toe, neen, beschouwt ze als een verdienste en is er nog trots op ook. Zoiets heet dan vaderlandsliefde en maatschappelijk gevoel, en het scheelt niet veel of deze sociale hysterie wordt als een heilige deugd verheerlijkt. Dichters en redenaars prijzen en bejubelen overal de gloeiende vaderlandsliefde. Ik wijs deze niet totaal af, maar ik blijf van mening dat er ook op dit punt zelfbeheersing en matiging moeten zijn. Anders is vaderlandsliefde in werkelijkheid een vorm van verwerpelijk fanatisme en van geestelijke zelfverlaging. Anderzijds geef ik toe dat algemene ellende tot ernstige geestelijke verwondingen leidt, omdat de ermee gepaard gaande pijn complex van karakter is en zowel de eigen persoon als de ander betreft. De ander in tweëlei zin, de medemens en het vaderland. Misschien klinken mijn termen

en onderscheidingen ietwat al te subtiel, neem daarom het volgende voorbeeld: jouw land België wordt nu door alle mogelijke calamiteiten getroffen en door de opvlammende burgeroorlog aan alle kanten geteisterd; overal voor je ogen worden akkers verwoest en geplunderd, steden platgebrand en vernietigd, mensen gevangengenomen en gedood, gehuwde vrouwen verkocht en meisjes onteerd, en wat nog verder met oorlogsgeweld gepaard pleegt te gaan. Jij wordt hier natuurlijk pijnlijk door getroffen, maar jouw gevoelens zijn goed beschouwd complex van aard, want je treurt tegelijkertijd om jezelf en je persoonlijk verlies, om alle mogelijke ellende van je medeburgers, en om de opschudding en vernietiging van je vaderland. Nu eens kun je uitroepen 'wee mij!' dan weer mijn medeburgers, vele in getal, die onder vijandshand gesneuveld zijn, en tenslotte o vader, o vaderland.¹⁷

Om daarbij onangedaan te blijven en om voor zoveel aanstormende ellende ongevoelig te zijn, moet je ofwel zeer nuchter en wijs, ofwel zeer hard zijn.

Hoofdstuk 8

Een protest tegen de notie 'algemene ellende', en vooral een beteniging van drie gemoedsaandoeningen, vooral in dit hoofdstuk van een bepaalde vorm van effectbejag en hypocrisie, waarbij mensen zogenaamd het wereldleed, in feite hun persoonlijke ellende bejammeren

Wel Lipsius, ik geloof dat ik nu toch wel genoeg mijn Constantia verraden heb door jouw verdriet almaar te rechtvaardigen. Ik heb evenwel gedaan wat generaals met lef en zelfvertrouwen doen: ik heb je gehele troepenmacht naar het slagveld gelokt om nu met volle kracht tot een treffen te komen, eerst in de vorm van een schermutseling, vervolgens in een openlijke strijd en geregeld gevecht. Bij de schermutseling moet ik bij de eerste charge te voet (zoals dat in de klassieke oudheid heet) drie gevoelens verpletteren, geduchte vijanden van onze standvastigheid, te weten: hypocrisie, piëteit, sentimentaliteit. Allereerst nummer een. Jij zegt dat je de algemene ellende niet meer kunt verdragen, dat je eronder lijdt, ja zelfs eraan bezwijkt. Dat meen